

Grevinge Kirke

og det første medicinsk-naturhistoriske Museum
i Danmark

Af Axel Garboe

Blandt de Kirker, der i ældre Tid var Universitetets, har Grevinge Kirkes Kapital var med til at muliggøre Oprettelsen af Uni- og Lægevidenskabs Historie. Det har den, fordi man i dens endnu bevarede Regnskabsbøger¹⁾ stilles Ansigt til Ansigt med en lang Række, især medicinske Professorers Navnetræk og Haandskrift igennem henved to Aarhundreder, og især fordi en Del af Grevinge Kirkes Kapital var med til at muliggøre Oprettelsen af Universitetets første medicinsk-naturvidenskabelige Museum.

Naar saa mange danske medicinske Professorers Navne mødes i Grevinge Kirkes Regnskaber, er det fordi Universitetets „anden medicinske Professor“, *secundus medicus*, havde en af sine Indtægter fra Grevinge Kirke og som Kirkens *Patronus* kvitterede for Regnskaberne. Det var ogsaa *Patronus*, der paa Universitetets Vegne sørgede for Kirkens og dens Inventariums Vedligeholdelse i god Stand eller Fornyelse. Eksempelvis fremgaar det af Regnskabet, at der i Professor *Caspar Bartholins* Tid, Aar 1619, blev betalt en Billedsnider 6 Daler „for 4 Evangelister oc 8 Engle-hofveder til Predickestoelen“.

„*Doct. Caspar* — som han benævnes i Regnskabet — eller *Casper Bertelsen*, som han underskriver sig f. eks. 19. Juli 1623,

¹⁾ Grevinge Kirkes Regnskabsbog 1571—1732 (Universitetets Arkiv, Nr. 690, Rigsarkivet) — Grevinge Kirkes Regnskabsbog 1733 f. (Universitetets Arkiv, Nr. 692, Rigsarkivet).

var født i Malmø (1585) som Søn af Sognepræsten ved den der-værende Sct. Petri Kirke, en Bondesøn fra Bigum ved Viborg. Højt begavet har Casper Bertelsen været, og snart kendtes han som *Caspar Bartholinus*²⁾ overalt i Datidens lærde Verden. Efter mangeaarige Studierejser i Udlandet blev Caspar Bartholin Professor ved Københavns Universitet, først (1611) under det filosofiske Fakultet, derefter (1613) Professor medicinæ. Men ti Aar efter opgav han det medicinske Professorat for at blive Professor i Teologi — der siges, at det var som Tak til Gud for Helbredelse efter en svær Sygdom. Det er just fra dette Mærkeaar i Professor Caspar Bertelsens (Bartholins) Liv, den her (Fig. 1) gengivne Skriftprøve stammer.

Caspar Bartholin efterfulgtes som Grevinge Kirkes Patron af sin Svoger, Professor *Ole Worm*³⁾. Den 4. Juli 1625 kvitterer Caspar Bartholin for sidste Gang for Regnskaber fra hans Tid. Aaret efter, da Ole Worm havde overtaget Patronatet, blev der optaget en Fortegnelse over Kirkens Inventarium („Bleff Kirkens *inventarium offuerseet*“). Tilstede var Sognepræsten, *Christoffer Jacobsen Brend*⁴⁾ og begge Kirkeværgerne, Bønder fra Sog-

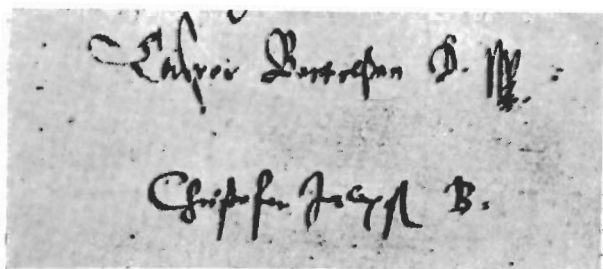

Fig. 1.

Caspar Bartholins og Christoffer Jacobsens Underskrifter i Grevinge Kirkes Regnskabsbog 1623

- ²⁾ Hans Biografi kan bl. a. læses i: V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen fra de ældste Tider indtil Aar 1800. I. Del (1872), Pg. 270—274.
- ³⁾ Ole Worm (1588—1654), kendt som Mediciner, som Ejer af et i Datiden vidt berømt Museum og som Rune-Forsker (V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen I (1873), 274—280). Ole Worm var (første gang) gift med *Dorothea Fincke* (1597—1629), en Datter af Universitetets „første medicinske Professor“ (*medicus primus*) *Thomas Fincke*, hvis Datter *Anna* i Aaret 1612 ægtede Caspar Bartholin.
- ⁴⁾ S. V. Wiberg: Personalhistoriske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie I (1870), 477. — Christopher Jacobsen Brend (eller Brender, Brander) var fra 1621 til sin Død 1630 Sognepræst i Grevinge.

net. Det er en interessant Liste, bl. a. fordi man deraf faar Oplysning om, hvad der var anskaffet til Kirken i Aarenes Lob. Universitetet har ikke været nogen karrig Herre at have. Og atter her møder man Navne, der vækker Tanker om vort Universitets og Videnskabens Liv igennem Tiderne. Saaledes læser man i Inventarielisten (1626), at der i Doctor Gellii Tid (1611) bl. a. anskaffedes en ny Bibel i Oktav, og der blev sat Laas for Taarnet, „er en hengeloss“, ligesom der anskaffedes en Messe-serk.

Denne „*Doctor Gellius*“ er Professor *Gellius Sascerides* (f. 1562)⁵⁾. Allerede som 13-aarig var han begyndt at studere ved Københavns Universitet, og efter Studierejser i Udlandet blev han (1581), kun 19 aar gammel, Assistent hos *Tyge Brahe* paa Hven. I seks Aar arbejdede han her med astronomiske Observationer, og Tyge Brahe havde regnet med at faa den unge Gellius Sascerides til Svigersøn — hvilket dog ikke skete og gav Anledning til megen Folkesnak og Erklæringer fra Universitetets Side, til Sagen døde hen af sig selv. Men nu drog den lærde Dansker igen udenlands, dennegang især for at studere Medicin, bl. a. ved det berømte Universitet i Padova, hvortil saa mange søgte for Studiernes Skyld. I Aaret 1603 blev Gellius Sascerides Professor i Medicin ved Københavns Universitet, og det er i denne Egenskab, han kvitterer for Grevinge Kirkes Regnskab d. 12. Juni Anno 1606. Seks Aar efter døde denne Mand. Han ligger begravet i Frue Kirke i København. Denne saavel som de mange andre Professorgrave er desværre gaaet til Grunde ved Frue Kirkes Ødelæggelse i Krig og Ildsvaade. Af Universitetets Forhandlingsprotokol (*Acta Consistorii*) ses det, at en anden af de medicinske Professorer, den berømte *Thomas Bartholin*, oprindeligt havde faaet Gravplads anvist „nedenfor *Dr. Gellii* graf“⁶⁾, men ombyttede denne Plads med en Gravplads nær ved hans gode Ven, Professor *Rasmus Vindings*. I levende Live var disse to Mænd Hjertens Venner; de kunde ikke tænke sig at adkilles i Graven.

⁵⁾ *V. Ingerslev*: Danmarks Læger og Lægevesen I (1873), 268—270.

⁶⁾ *Acta Consistorii* d. 27. Juli 1661. — *Axel Garboe*: *Thomas Bartholin*, Et Bidrag til dansk Natur- og Lægevidenskabs Historie. Bd. 2 (1950), 144.

Fig. 2
Prædikestolen
i Grevinge
Kirke (Nationalmuseets
Foto)

Nu var saa Ole Worm bleven Grevinge Kirkes Patron, hvilket man den Dag i Dag har et synligt Minde om i Kirken. Paa Prædikestolen (Fig. 2) staar der: *ÆDIS . HVIVS . PATRONVS . OLAUS . WORM . MED: ET . PHIL: D . AC . P . P . d . v . s.* Denne Kirkes Patron, Ole Worm, *Dr. medicinæ & philosophiæ* og Professor ved Universitetet. — I Ole Worms Tid anskaffedes der, i følge Inventarielisten 1626, bl. a. „En Sølf flaske til at besøge de siuge med“, d. v. s. en Sølvflaske til Vin at bruge ved Sygeberetelser. Den kom nu Universitetet billigt til, idet den foræredes Kirken af Præsten, „Hr. Christoffer“ (Jacobsen). Ogsaa Deg-

Anno 1637 Den 4 Juli er detti Regnskab
 Gitt i patroni sup. i Liöbenstift.
 Olaus Worm D. M.
 Nielsens Bogvædder.

Fig. 3. Ole Worms Underskrift i Regnskabsbogen 1637

nen, Laurits Sørensen⁷⁾, betænkte Kirken i Ole Worms Tid, denne Gang med et rødt Alterklæde, som Degnen skænkede til Minde om sin Hustru („effter sin hustrue“). Men den nye Alterkalk, sølvforgylt, af Vægt 28 Lod, som blev gjort Anno 1627, kostede Kirken 73 Rigsdaler. Det havde Kirken ogsaa Raad til — den samlede sig fra Aar til Aar Penge; i 1629 havde den „i pungen“ 123½ Daler og paa Rente, administreret af Grevinge-Præsten, 25 Daler, saaledes som Professor Ole Worm og Sognepræsten Christoffer Jacobsen Brender attesterer med egen Haand. Nogle af disse Penge blev brugt til Anskaffelse af en ny Messehagel, der kostede 88 Daler. Aaret efter var Kirkens Pengebeholdning igen vokset; men nu kom der store Udgifter til Kirkens Vedligeholdelse, „saa der bliffuer intit i pungen“. Men stadig voksede Kirkens Kapital paany. Og dermed nærmer vi os det næste Omraade, hvor Grevinge Kirkens Navn mødes i Dansk Videnskabs Historie, nemlig Oprettelsen af det første medicinsk-naturvidenskabelige Universitetsmuseum.

Saavel private Lærde som Fyrster og Universiteter samlede sig i det 17. Aarhundrede „Raritetskamre“, Museer, der indeholdt alle mulige sjældne eller paafaldende Genstande fra Naturens og Kunstens Riger. Man kunde dér se udstoppede eksotiske Dyr, Skeletter, etnografiske Genstande, Muslingskaller og Konkylier, Insekter, Mineralier, anatomiske Præparater, „Enhjørningshorn“ og mange andre Naturalier i broget Blanding. Men tillige indeholdt Datidens Museer mange — som vi synes — sære Ting, der kom der for Kuriositetens Skyld. Ogsaa Kunstgenstande (Malerier,

⁷⁾ Anders Petersen: Sjællands Stifts Degnehistorie (1899), 117. Laurits Sørensen var Student; han døde i 1638. Hans Hustrus Navn kendes ikke.

Skulpturer m. m.) hørte hjemme i Datidens blandede Museer, hvoraf Professor Ole Worms *Museum Wormianum* var en af de store Seværdigheder i det 17. Aarhundredes København. For nemme fremmede, der kom til denne By, aflagde Professor Ole Worms Museum et Besøg⁸). Ogsaa Kong Frederik III havde et „Kunstkammer“ af lignende broget Sammensætning⁹).

Klartseende Mænd indenfor Universitetet havde længe forstaaet, at der behøvedes et Museum, saadan som Tiden nu kunde fremstille det, men specialiseret om anatomiske Præparater for Lægen og for de Studenter, der ville lære mere om Naturen og Mennesket, end Bøger kunde give. Ikke mindst Professor *Thomas Bartholin* (f. 1616), et af de store Navne indenfor det 17. Aarhundredes danske Læge- og Naturvidenskab, havde et klart Blik for et Museums Betydning, ja, Nødvendighed. „De Mennesker“, skriver han et Sted¹⁰), „som forsøger at forstaa Naturen gennem Disputeren og Ordstrid, spilder deres Tid. Naturen skal man lære at kende gennem Selvsyn, ikke ved at disputere med andre om den. Ved utallige sofistiske Distinktioner gør man det ikke af med saa meget som en Loppe ved Højsommertid. Og mange bliver sørgeligt til Skamme, naar de stilles overfor selve Naturen. Endskønt de kan tale mange Ord om Planterne, disputere om Dyrene, skrive lærde Værker om Metallerne og trættes med hinanden om Tingenes Væsen, kender de intet andet end Kaal og Husdyrene, naar de møder selve Naturen. Det er, fordi de danner Naturen i deres egen Hjerne og indsnævrer den i deres egne kloge Tanker. Nej, det er Naturen selv, man skal studere; ellers lærer man den aldrig at kende. Med vore Sanser skal vi undersøge det, der kan opfattes af Sanserne“. Det er derfor, man samler Museer med mangfoldige Naturalier og Præparater, „hvoraf man til fælles Bedste og til grundig Lærdoms Fremme kan lære mere end af tusinde Bøger eller af to Gange tusinde Disputereøvelser“.

⁸) *Jens Lauridsen Wolf*: *Encomion Regni Daniæ*. Det er: Danmarckes Riges Loff ... (Kbhvn. 1654).

⁹) *H. C. Bering Liisberg*: *Kunstkammeret, dets Stiftelse og ældste Historie* (1897).

¹⁰) *Thomas Bartholin*: *Oratio in obitum Henrici Fuien* (1659), 12 f.

Efterhaanden samlede Universitetets Museumsplaner¹¹⁾ sig om Oprettelsen af et medicinsk-naturhistorisk Museum i den Bygning ved Vor Frue Kirkegaard (nu: Frue Plads), hvor Universitetets Undervisning i Anatomi (Dyr og Mennesker) foregik. Der kunde skaffes Plads i dette saakaldte *Domus anatomica*, „Anatomihuset“, og forskellige havde allerede skænket forskellige Genstande til Museet. Men hvorfra skulde de nødvendige Pengemidler komme? Den trælse Vej, som Universitetets første Museumsplaner maatte tilbagelægge, skal ikke skildres her. Men i Aaret 1654 lysnede det, og her spiller Grevinge Kirke en Rolle.

Den 31. August 1654 døde Professor Ole Worm, Universitetets *secundus medicus*. Det skete midt under den store Pestepidemi, som bortrev Tusinder i København og bredte sig ogsaa til Provinserne. Dog døde Ole Worm ikke — som det ofte læses — af Pesten, men af en kronisk Nyre- og Blærelidelse (maaske en Prostatahypertrofi), som man dengang stod magtesløs overfor. Ved Ole Worms Død rykkede Professor Thomas Bartholin op i dennes Sted som „anden medicinske Professor“, og dermed fulgte som foran nævnt bl. a. ogsaa Patronatet over Grevinge Kirke. Hermed fik Bartholin paa Universitetets Vegne Dispositionsret over den Del af Kirkens Kapital, som ikke behøvedes til Kirkens Brug. Ved en Opgørelse den 4. Oktober 1656, henhørende til Ole Worms Regnskaber for Grevinge Kirke i Aarene 1632 til *Philippi Jacobi Dag* (∴ 1. Maj) 1654, altsaa til kort før Ole Worms Død, viste det sig, at Grevinge Kirkes Kapital var godt 468 Daler, naar forskellige Udgifter var afholdt, saaledes som det fremgaar af Kirkens Regnskabsbog (Fig. 3). Herom blev Professor Thomas Bartholin underrettet. Dette Regnskab — noterer han i Kirkens Regnskabsbog den 18. (eller maaske 8.) Januar 1657 — er aflagt af ærlig, dydig og gudfrygtig Kvinde Magdalene¹²⁾ Salig Dr. Ole Worms. Pengebeholdningen — læser man endvidere — er efter Ordre af Hans Exellentse *Christian Thomesen (Sehested)*¹³⁾

¹¹⁾ Om disses Historie kan ses: *Axel Garboe: Thomas Bartholin I* (1949), 201 f.

¹²⁾ I 1638 indgik Ole Worm sit tredje Ægteskab, med den 21-aarige Magdalene Motzfeldt, Datter af en københavnsk Vinhandler.

¹³⁾ Denne var Universitetets Kansler og overste Leder.

bevilget med Patronens (5: Professor Thomas Bartholins) Samtykke „till Academiets Antiquitet Kammer“, og taget i Forvaring („annammer“) af Professor Bertel (Bartolus) Bartholin¹⁴) den 2. Januarii Aar 1657.

Bertel Bartholin saa Alvorstienige diirskt Brev
 dig — — — — — 1657 d. 2. — 31. 9. 1657.
 Guleken besedning offro Jant Excellentis
 Christiani Episcopi, Littere, danner
 der Lygde Raad og Landfoged etc. etc.
 hertil med Patronens Vantjirke till
 Academiets Antiquitet danner og jeg
 indsyndstuen alle mig alle indt for,
 vedvarende annammer d. 2. 1657. H. S. N.
 den 2. Januarii Aar 1657.
 Bartolus Bartholinus.
 Jant Brev till alle Alvorstienige diirskt
 in d. 2. 1657 for 39 12/16 1657.

Fig. 3. Af Grevinge Kirkes Regnskab 2. Januar 1657

Hermed var der skaffet en ikke ubetydelig Pengesum til Oprettelsen af et Museum i „Anatomihuset“ i København. Resten af de dertil nødvendige Penge fik man ved Arv fra Professor Thomas Fincke, der døde den 24. April 1656 i sit 96. Aar. Arvingerne enedes om at skænke Tusinde Rigsdaler til Museet.

Dette aabnedes i Aaret 1657 i en Sal oven over Anatomisalen, og Thomas Bartholin lod indsætte en Mindesten¹⁵) i Muren. Han nævner heri Thomas Finckes Navn først og fremmest, men saa ogsaa „Universitetskirker“ som dem, der havde muliggjort Museets Oprettelse. Ganske vist nævnes Grevinge Kirke ikke direkte

¹⁴) Bertel (Bartolus) Bartholin (1614—1690) var Broder til Thomas Bartholin og Professor i klassisk Filologi.

¹⁵) Vilhelm Maar: En Mindestens Historie (Mindekraft paa 300-Aarsdagen for Thomas Bartholins Fødsel 1916, pag. 69 f.).

paa Mindestenen. Men i et lille Skrift¹⁶⁾ om „Anatomihuset“ (1662) skriver Thomas Bartholin: „Ovenover det anatomiske Teater¹⁷⁾ er det i Aaret 1657 med stor Pragt opførte Stokværk, som er bekostet dels af de Kirker¹⁸⁾, over hvilke Universitetet har Patronatsret, især af *Grevinge Kirke* (*Medicus secundus' Kirke*), dels af salig Thomas Finckes, min Morfaders Arvinger ...“.

Det var ikke blot nær ved sin Embedsbolig paa Frue Plads i København, Thomas Bartholin kunde mindes om *Grevinge Kirke*. Ogsaa paa sit Landgods *Hagedstedgaard* havde han denne Kirke saa at sige lige for Øje. Hinsides Lammefjorden, som dengang naaede nær op til Hagedsted, kunde Professoren skimte *Grevinge Kirke*, hvor hans Forfædre og Forgængere i det medicinske Læreembede havde færdedes i saa mange Aar. Det kan ikke fejle, at Thomas Bartholin ofte har ladet sit Blik vandre den Vej ud over Fjorden og det skønne Odsherred-Landskab, som vi véd, at han satte stor Pris paa¹⁹⁾.

Men saa kom andre Tider.

Forlængst var Professor Thomas Bartholin død (1680) og som foran berørt gravsat i Frue Kirke, i det saakaldte St. Rochus-Kapel — i og for sig et meget passende Sted, da Sankt Rochus var de pestsyges Helgen. St. Rochus og Lægerne havde altsaa noget med hinanden at gøre, i hvert Fald i den katholske Tid. Men i Aaret 1728, da København hærgedes af den store Brand, fortærede Ilden baade „Anatomihuset“ og saa meget andet af Universitetet. Thomas Bartholins Mindesten for Universitetsmuseets Oprettelse i 1657 begravedes som Stumper og Stykker imellem Murbrokkerne paa Brandtomten. Mange Aar senere — i 1905 — da der foretoges Udgravningsarbejde til en Bygning i Universitetsgaarden,

¹⁶⁾ *Thomas Bartholin: Domus Anatomica Hafniensis brevissime descripta* (1662), 4.

¹⁷⁾ „Det anatomiske Theater“, *Theatrum anatomicum*, kaldte man i det 17. Aarhundrede Dissektionssalen, hvor Tilskuernes Pladser hævede sig amfiteatralisk omkring Dissektionsbordet.

¹⁸⁾ Det har ikke været muligt at udfinde, hvilke Kirker (foruden *Grevinge*), der er Tale om. Af de — ikke mange — bevarede Regnskaber for Universitetskirker fremgaar det ikke.

¹⁹⁾ *Thomas Bartholin: De bibliothecæ incendio* (1670), 8 f. — *Axel Garboe: Thomas Bartholin II* (1950), 46 f.

kom nogle Brudstykker af Mindestenen for Dagen. Paa Foranledning af Professoren i Medicinalhistorie, Dr. med. *Vilhelm Maar* blev der paa Grundlag heraf fremstillet en Rekonstruktion af Stenen. Den blev opsat i en af Universitetets Porte ud imod Frue Plads, nær ved det Sted, hvor den engang havde siddet i „Anatomihuset“s Mur. Men i 1948 nedtoges Mindestenen for Universitetsmuseets Oprettelse og maatte vige Pladsen for en Tavle med Navnene paa de Studenter, der mistede Livet i Danmarks Befrielseskamp imod Tyskerne. Desværre er Mindestenen fra *Domus anatomica* endnu ikke opsat et andet Sted paa Universitetets Grund. Hvorfor ikke anbringe den, indsat i Muren ud imod Frue Plads? Stenen fortjener paany at lade sin Røst lyde. Den minder om en Storhedstid i dansk Læge- og Naturvidenskabs Historie — *Bartholinernes Tid*, da dansk Forskning med Udgangspunkt i Anatomisalen ved Frue Plads i København nævnedes med Hæder overalt i Europa, hvor Videnskab dyrkedes. Danske Studenter og mange andre burde have denne Mindesten for Øje og med Tak mindes de Mænd, der brød ny Vej i Forskningen. Og de mange, der hver Sommer kommer forbi *Grevinge Kirke*, eller som har deres Gang paa de Egne, bør ikke glemme den lille, mørke Kirke, som har faaet sit Navn indskrevet i dansk Natur- og Lægevidenskabs Historie.